

BİYOETİK ÇERÇEVEDEN ÇEVRE POLİTİKALARI

Nesrin ÇOBANOĞLU*, Arzu ÖZYOL**

Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE)

27-28 Mart 2013

---

* Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Etiği ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Başkanı, Doç.Dr.,
nesrinc@gazi.edu.tr

** Ankara Üniversitesi, Sosyal Çevre Bilimleri Doktora Öğrencisi, arzu@hydra.com.tr

BİOETİK ÇERÇEVEDE ÇEVRE POLİTİKALARI

I. ÖZET

Bugüne değin konuya ilişkin olarak yapılan çalışmalar, çevresel bioetiğin, hem bugün yaşayan insanların ve hem de gelecek kuşakların yaşamlarının garantisi olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Makalede; salt kar yapmak amacıyla geliştirilen ekonomi politikalarının, aşırı tüketimi ve üretimi nasıl körüklediği ve bu durumun doğal kaynakların sürdürülebilirliğini ve Dünya barışını ne ölçüde tehdit ettiği vurgulanmaktadır. Bioetik kuramların Sürdürülebilir Kalkınma'nın çevresel, ekonomik ve sosyal bileşenleri üzerinde ki etkilerinin ayrıntılı bir biçimde ele alındığı bu çalışmada ekonomik verimlilik yeniden tanımlanmakta, dışsallıklar, kamu menfaati ve kamusal mülkiyet trajedisi gibi pazar tabanlı yaklaşımlar değerlendirilmektedir.

Sağlıklı ve sürdürülebilir çevre politikaları ancak yeşil ekonominin araçları kullanılarak geliştirilebilir. Ancak dışsallıkların doğru tespit edilmesi ile yatırım planlamalarının çevresel sürdürülebilirliği garanti altına alınabilir. Modern bilimin ortaya çıkması ve sanayi devriminin gerçekleşmesi sonucunda insanoğlunun yaşam kalitesinde önemli bir yükseliş olduğu görülmektedir. Ancak diğer yandan bu durum, insanoğlunu çok ciddi risklerle de yüz yüze bırakmaktadır. Zira yüksek teknoloji ile sorunlara akıl almaz çözümler geliştiriliyor olsa da kimi zaman temel sorunsalın varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

Şüphesiz ki, üretimi ve farklı üretim araçlarını kolayca reddetmemiz mümkün değildir, ancak unutmamak gerekir ki, teknolojinin gücüne güvenerek doğal kaynakları büyük bir iştahla tüketme alışkanlığı yüksek faizle borç alarak günü güzel yaşamak gibidir. Pek çok ekonomi araştırmacısının da belirttiği gibi Liberal Ekonomi Politikalarının başat amacı, bireysel arzuların en üst düzeyde doyuma kavuşturulmasıdır. Bu nedenle, yıllar boyunca kullanılan iki boyutlu ekonomik modellerle ekonomik büyüme, gelirlerde ki ve mallarda ki artış ile değerlendirilmiş ve sürdürülebilir anlamda bir kalkınma sağlanamamıştır. Oysaki ekonomik büyüme kültürel değerler, nitelikli insan kaynağı, eğitim, doğal kaynaklar ve bio-çeşitlilik gibi parametrelere dayandırılarak gerçekleştirilmiş olsaydı bugün her dünya vatandaşı çok daha iyi koşullarda barış içinde yaşayabilirdi. Zira son beş yıldır gittikçe yoğunlaşan bir biçimde konuşulmaya başlayan yeşil ekonominin, büyüme için yeni bir motor gücü olarak, yeni işlerin ortaya çıkartılması ve kalıcı yoksulluk ile mücadele edilmesi anlamında önemli bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür.

“Üretim” ve “Doğa” arasında olması gereken ince çizginin yerinin net olarak tanımlanabilmesi ve insanoğlunun içinde kaldığı ikilem ile baş edebilmesi için çevresel biopolitikalar çerçevesinde geliştirilmiş yeni ekonomik modellere geçilmesinin öneminin vurgulanması amacıyla yapılan bu çalışmanın Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından “insanların mutlu ve toplumsal eşitliğin gelişmiş olduğu, aynı zamanda da çevresel risklerin ve ekolojik kısıtlıkların kayda değer biçimde azaltıldığı” bir ekonomik model olarak tanımlandığı yeşil ekonomi konusunda sürdürülen çalışmalara önemli bir katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

II. BİOETİK POLİTİKALAR

UNESCO'nun bünyesinde doğa bilimlerinin ve felsefenin farklı alanlarında çalışmalar yapan 36 bağımsız uzmanın katılımıyla oluşturulan Uluslararası Bioetik Komisyonu'nun (International Bioethics Committee-IBC) görevi, bilimsel gelişmeleri ve uygulamaları takip ederek bunların insanın yaşamı ve hakları üzerinde olumsuz etki yaratıp yaratmadığı konusunda emin olunmasını sağlamaktır.

1993 yılında, dönemin UNESCO Başkanı Dr. Federico Mayor Zaragoza tarafından oluşturulan Komisyon tarafından yayımlanan bildirelerin yaptırım gücü olmasa da özellikle uluslararası karar süreçlerini büyük ölçüde etkilemekte ve aynı zamanda da başta sağlık ve çevre politikaları olmak üzere birçok biyopolitikanın geliştirilmesine uygun zemin oluşturmaktadır. Uluslararası Bioetik Komisyonu tarafından yayımlanan en önemli küresel doküman çok geniş bir kapsamı olan ve 2 ayrı bölümden oluşan Biyoetik ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir. Bildirgenin ağırlıklı amacı, biomedikal faaliyetlerin insan hakları ile çatışmasını önleyecek bir çerçeve oluşturulmasını sağlayacak prensiplerin geliştirilmesidir. Bildirgenin sosyal sorumluluk, teknoloji transferi ve sınır ötesi yararlılık prensiplerinin analizini yapan Araştırmacı Thomas Alured Faunce, uluslararası insan hakları ile biyoetik kuralların kesişim noktasında yer alan bu prensiplerin kamu ve özel kurumlarda uygulanmasının yararını vurgulayarak biyoetik duyarlılığı olan yaklaşımların çevre ile insan-bilim-ekonomi üçlemesi arasındaki kısır ilişkiyi çözebileceğini belirtmiştir.

III. BİLİM, ETİK ve ÇEVRE

Çağdaş bilimsel araştırmalar pahalı çabalardır ve bu tür araştırmalar genel olarak hükümetler ve sanayi kuruluşları tarafından desteklenir. Dolayısıyla da çoğu çevresel proje, hükümetin ve sanayinin sorduğu sorulara yanıt vermek amacıyla geliştirilir. Örneğin, kimya sanayinde çalışan bilim adamlarının dayanıklı böcek türlerine karşı yeni ve doğal olarak daha pahalı kimyasal böcek ilaçlarının kullanımını tavsiye etmeleri bizi şaşırtmamalıdır. Ya da nükleer enerjiye ilişkin olarak edinilen bilgilerin birçoğunun başka bir bağlamda alınan siyasal kararlarla doğrudan doğruya ilgili olduğu da sıkça öne sürülen medyatik iddialar arasındadır. Elbette ki bilimsel verileri tümüyle ret etmek ya da yapılan araştırmaların daha az ussal ya da daha geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte, çevreyle ilgili olarak aldığımız kararların, sahip olduğumuz bilgiye ve teknolojiye ve aynı zamanda bilim adamlarının sordukları soruların türlerine bağlı olduğunu gerçeğini de kabul etmek zorundayız. Hiçbir şey olmasa bile, bilim nesnellik ve yansızlık istiyor diye bütün bilimsel kullanımların nesnel ve değerlerden arındırılmış olduğu yanılığına düşmemeliyiz.

Ağırlıklı olarak 2. Dünya Savaşı'nın ardından ivme kazanan insan etkinlikleri nedeniyle yeryüzünde yaşam, altmış beş milyon yıl önceki dinazor çağından beri belki de ilk kez bu kadar büyük bir kitlesel risk ile karşı karşıya kalmıştır. Kimi tahminlere göre her gün yüzden fazla tür yok olmaktadır ve bu rakamın önümüzdeki birkaç on yıl içinde iki ya da üç katına çıkması beklenmektedir. Kimi nükleer atık türleri daha on binlerce yıl öldürücü olmayı sürdüreceklerdir. Yeryüzündeki boş alanlar, ormanlar, sulak alanlar, dağlar, çayırlar imara açılmakta, betonlaşmakta, kurutulmakta,

yakılmakta ve yok edilmektedir. Ozon tabakasının tahrip edilen bölümünün gün be gün genişlemesi ve sera gazlarında küresel ısınmaya yol açabilecek önemli bir artışın olması, insan etkinliklerinin doğal dengeyi tehdit ettiğinin önemli kanıtlarıdır. Dolayısıyla, gelecekte ciddi bir biçimde tehdit altında olan insanlığın karar verme zamanı çoktan gelmiştir. Ancak, bugün yaşanan sorunların birçoğu eski kuşakların vermiş oldukları yanlış kararların sonucudur. Aldığımız kararların da istenmeyen sonuçlar doğurmayacağından emin olmak mümkün değildir. Bilimsel çalışmaların yansız ve nesnel yöntemlere dayandırılması, bulguların ussal ve gerçek olması teminat altına alınmış olsa dahi, bilimsel bilgilerin pratikte kullanma biçiminde sorunlar olabilir. Zira kimi zaman bilimi de saran nesnellik efsanesi bazı noktaları görmeyi engelleyebilir. Özellikle, konu çevre politikaları olduğunda, bilim ve teknoloji ana yöntem olarak kullanılsa da gizli değerlerin açığa çıkartılması için etik kuramların devreye sokulması önem taşımaktadır.

Ciddi bir çevre sorununa çarçabuk teknik bir çözüm bulabilme umudu, karşılaşılan sorunun yalnızca dar ve sınırlı bir biçimde anlaşılmasına olanak verir. Birçok kişi, çevre sorunlarının çözümü için bilimin başvurulması gereken tek rehber olduğunu düşünmektedir. Oysaki “çok çabuk yanıtlar” alınabileceğine ilişkin iyimser bir umutla bilime başvurmak, kötümser bir tavır takınmaktan çok da farklı değildir. Zira bilimsel nesnellik efsanesine göre, bilim doğrulamadığı sürece inançlarımızın salt kişisel, öznel, keyfi ve yanlı düşüncelerden ötede bir değeri yoktur. Ancak, çoğunun sandığının tersine, bilim nesnel değerlerden tümüyle arınmış değildir. Çevre sorunlarının üstesinden gelebilmek için salt bilimsel verilere dayanacak olursak, ne kadar rahat olabiliriz? Olguların dikkatli, sistemli ve geçerliği kanıtlanmış bir

yöntemle saptanmış olduğu varsayılsa bile, bu olguların bize tüm öyküyü bildirdiğinden nasıl emin oluruz? Belki de tüm olguyu kavramanın önündeki en büyük engel, bilimin yanıt bulmadaki güçsüzlüğü değil soru sormadaki yetersizliğidir. Dolayısıyla, çevresel risklerin tespiti ve değerlendirmesinin en doğru şekilde yapılabilmesi için teknik analizlerin yapılmasının yanı sıra toplumsal adalet ve siyaset felsefesine ilişkin doğru soruların sorulması ve bu soruların yanıtlarının sorundan etkilenen ve çözümünden etkilenmeleri olası olan tüm paydaşlardan alınması gerekecektir. Bilim, bilimle uğraşanların varsayımlarının sayısını azaltmalarını, yanlılığa son vermelerini, vardıkları sonuçların doğruluğunu irdelemelerini ve bu sonuçları eldeki bulgularla sınırlandırmalarını ister. Bu anlamda bilimsel yöntemin yansız, doğru ve ussal bir sonucu güvence altına alan gerçek bir “etiği” vardır. Bilim pratiği bu etiğe uygun düştüğü ölçüde, sonuçlarının ussallığına güvenebiliriz.

IV. EKONOMİ, ETİK ve ÇEVRE

Hangi ekonomik model çerçevesinde yapılırsa yapılsın bugün birçok çevre tartışmasında ekonominin başat bir rol oynadığı bilinmektedir. Çünkü doğal kaynaklar ekonomik faaliyetler için olmazsa olmaz koşuldur ancak ekonomik faaliyetler de çevrenin akıbetini belirlemektedir. Çevre ve ekonomi arasındaki ilişki, birbirine çok da yakın görünmeyen iki düzlemin aslında ne kadar iç içe yani sarmal bir yapılanmayla karşılıklı bağımlılık temelinde birleştiğini ortaya koyması adına önemli bir ilişkidir (Graves, 2007:38).

Arvanitis, çevre ile kalkınma arasında ki çok yakın ilişkinin iyi algılanması gerektiğini belirterek, ekonomik hayatın içinde yer alan aktörlerin iş yaşamı ile çevrenin korunması arasında ki bağın doğru şekillendirilmesinden sorumlu olduklarının altını çizmiştir. Ancak, ticarete adil rekabeti ve eğitimde fırsat eşitliğini sağlayan ülkeler, gerçek anlamda ekonomik ve sosyal karlılığa kavuşabilirler. En büyük önceliğin, yaşam kalitesinin en üst düzeye çıkarılması olarak belirlenmesi ve karlılık kavramının yeniden tanımlanması ile hem doğal kaynaklar, kültürel değerler ve bio-çeşitlilik kolayca korunabilecek, hem de varlık ve bolluk içinde yaşamak mümkün olabilecektir. Yıllar boyunca uygulanan iki boyutlu ekonomik modellerde, ekonomik büyüme gelirlerde ki ve mallarda ki artış ile değerlendirildiğinden, sürdürülebilir anlamda bir kalkınma sağlanamamıştır. Oysaki ekonomik gelişme, kültürel değerler, nitelikli insan kaynağı, eğitim, doğal kaynaklar ve bio-çeşitlilik gibi parametrelere dayandırılarak tanımlanmış olsaydı, bugün her dünya vatandaşı çok daha iyi koşullarda barış içinde yaşayabilirdi (Arvanitis, 2001: 21-23)

Sözlük anlamı itibariyle çevre; bir şeyin yakını, dolayı, etraf; hayatın gelişmesinde etkili olan doğal, toplumsal, kültürel dış faktörlerin bütünlüğü şeklinde tanımlanmaktadır. ¹Bu tanımın ötesinde daha bilimsel bir çevre tanımı da yapılabilir. Böylesi bir tanımda çevre, belirli bir zamanda dolaylı veya dolaysız olarak kişiyi etkileyen, ferdin maddi ve manevi gelişmesini ve yaşam koşullarını belirleyen biyolojik coğrafi ve toplumsal etkenlerin tamamı şeklinde ifadesini bulmaktadır (TÇV. 2001:s.100). Her iki tanımın ortak noktasında yer alan çevre kavramı bir yandan toplumsal hayatın içinde yer almakta, diğer yandan ise onu kapsamaktadır.

---

¹ <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option>

Çevre; bir çiçek ve böcek sevgisinin ötesinde ve bunu da kapsayan yaşam alanını ortaya koyan; doğal, sosyal, ekonomik ve siyasal süreçleri içinde barındıran bir sistem olarak düşünülebilir. Tek tek bakıldığında siyasal, sosyal ve ekonomik etkinliklerin hepsi bir çevresel alanda gerçekleşmektedir. Bu yönüyle, her etkinliğin kendi çevresi söz konusudur ki, buna çevresel alt sistemler demek mümkündür. Ama çevresel alt sistemler içerisinde gerçekleşen eylemlerin aynı zamanda tamamının gerçekleştiği düzlemi de görmek gerekir. Bu bütünsel bakış açısı çevrenin üst sistem olarak görünümünü yansıtacaktır.

Ekonomi ve çevre arasındaki sarmal ilişkinin net bir şekilde ortaya konulabilmesi için çevre gibi ekonominin de genel bir tanımının verilmesi yararlı olacaktır. Ekonomi konusunda pek çok tanım vermek mümkündür. Bu tanımlardan birinde ekonomi; kişi, aile, firma ya da devlet düzeyinde kaynakları ve bu düzeydeki değer yaratan ya da tüketen eylemleri kapsayan bilim şeklinde ifade edilmektedir. Ekonominin tanımsal ifadesine göre ekonominin değer üretme ve tüketme eylemlerinin gerçekleşmesi biyolojik, coğrafi ve toplumsal etmenlerden oluşan ve adına çevre denilen sistemli bir yapı içerisinde var olan kaynaklar tüketilerek değer yaratmak amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlerin tümüdür.

Ekonomik Faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde kullanılan iki farklı yöntem bulunmaktadır. Birincisi iktisat teorisi içerisinde önemli bir yeri olan ve “bırakınız yapınlar bırakınız geçsinler” sloganı ile beyinlere kazınan kapitalist sistemdir. İkincisi ise kapitalist sisteme alternatif olarak ortaya çıkan ve kapitalist sistemin

sömürgeye dayandığını belirten Marksist görüş tarafından şekillendirilen sosyalist sistemdir. Sosyalist Sistem, devlet müdahaleciliğini savunur ve hatta üretim araçlarının yönetimini kamuya bırakır. Çünkü sosyalist sistem, kapitalist sistemin adil dağılımı korumadığına ve sermaye sınıfının çıkarlarına dayandığını varsayar. Sosyalist Sistem'in savunucularına göre, Kapitalist Sistem içerisinde girişimciler kar güdüsüyle hareket ettikleri için toplumsal çıkar gibi çevre faktörlerini de gözetmeyeceklerdir. Liberal yaklaşıma göre ise piyasa işleyişine devlet müdahalesi doğru değildir. Sistem arz talep ilişkisi çerçevesinde görünmez bir el tarafından kendiliğinden düzene girecektir. Talebin ne olduğuna ve ne kadar olduğunu belirlemesi gereken piyasanın kendi işleyiş kurallarıdır. Bu işleyiş kurallarının ekonomi konuları gibi çevre konularını da en uygun düzeyde şekillendireceği kabulü bulunmaktadır (Burke ve diğerleri, 2005:103-139,). Serbest piyasa çevreciliğini savunan Anderson ise kaynak kullanımının en uygun miktarlarının belirlenmesinde arz talep ilişkisinin önemini vurgulayarak serbest piyasa koşullarında yapılan hataların düzeltici önlemlerle geri döndürülebilir olduğunu savunmaktadır (Anderson, 1996: 34). Yine Anderson göre; tüketici ve üretici egemenliğine dayalı piyasa işlemleri, üretilen mal ve hizmetin hem kalitesini hem de miktarını arttırdığını göstermektedir. Bu işlemlerin doğal kaynakları ve çevresel değerleri kapsayacak şekilde genişletilmesi, çevre kalitesini yükseltmenin hayat standardını iyileştirmenin ve belki de en önemlisi kişi özgürlüğünü arttırmanın tek yoludur.

O'Toole ve Baxter'in aynı konuda ki araştırmalarına göre çevre sorunlarının ekonomik çözümlenmesi esas itibariyle yaratıcı bir etiğin varlığına dayanmaktadır (Des Jardin, 2006: 13-56). Çevre politikalarını, yararlı sonuçlar doğurma yetenekleri

bağlamında değerlendiren O'Toole ve Baxter'ın, kaynakların "insanların doyumunu en çoğa çıkarmak üzere kullanılması" nı hedefledikleri bilinmektedir. O'Toole ve Baxter, liberal piyasa kurallarının var olan en iyi araçlar olduğunu öne sürmektedirler. Yani yararcılığın piyasa sürümü, birisi için neyin iyi olduğunu belirlemenin en iyi yolunun o kişinin ne istediğini anlamak ve bunu öğrenmenin en iyi yolunun da bu kişinin isteğinin karşılığı olarak piyasalarda ne gibi bir fiyat ödemeye istekli olduğunu öğrenmektir. O'Toole ve Baxter'ın araştırmalarında yer alan felsefi yaklaşımlara bakıldığında karşımıza ilk olarak piyasa yararcılığının bireylerin özgürlüğünü arttırdığı düşüncesi çıkar. Baxter'a göre, başkalarının haklarına zarar vermemek koşuluyla herkesin dilediğini yapmakta özgür olması uygarlığın temel ilkesidir. O'Toole, serbest piyasaların zorlayıcı devlet düzenlemelerine tercih edilmesi gerektiğini savunarak serbest piyasaların bireylerin özgürlüğünü koruduğunu, çünkü bireylerin yapılan etkinliklerden ya da sunulan hizmetlerden gönül rızasıyla faydalandıklarını söyler. Piyasaya güven duymanın nedenleri daha çok değer yargıları oluşturmayı gerektirmektedir. Piyasalar halkın bugün belirlemekte olduğu isteklere öncelik tanır. Yani yararcılığın piyasa sürümü birisi için neyin iyi olduğunu belirlemenin en iyi yolunun o kişinin ne istediğini anlamak ve bunu öğrenmenin en iyi yolunun da bu kişinin isteğinin karşılığı olarak piyasalarda ne gibi bir fiyat ödemeye istekli olduğunu öğrenmektir (ibid,s.87). Pek çok ekonomi araştırmacısının da belirttiği gibi Liberal Ekonomi Politikaları'nın başat amacı, bireysel arzuların en üst düzeyde doyuma kavuşturulması veya en çok mutluluktur. Liberal Ekonomistler, insanların ne istediklerini belirlemenin en iyi yönteminin serbest piyasa yöntemleri olduğunu söylerken aynı zamanda da bunun etik yönden de en iyi yöntem olduğunu da öne sürmektedirler. Piyasa çözümlerini savunanların bireysel özgürlüklerin yanı

sıra savundukları diğer tez özel mülkiyet haklarının değerine duyulan saygıyla ilgilidir. O'Toole, piyasanın çalışabilmesi için kaynaklar üzerindeki özel mülkiyet haklarının serbestçe el değeristirmesi gerektiğini savunarak yaban yaşamının korunamaması gibi, hava kirlenmesi gibi, kalitesiz içme suyu gibi çoğu evre sorununun mülkiyet haklarının devredilememesinden kaynaklandığını öne sürmektedir (ibid,s.164). Özel mülkiyet hakkını inceleyen kuramcılar, karar verme durumunda olan kişilerin hangi durumda olurlarsa olsunlar kendi çıkarların en çoğa çıkarmayı düşündüklerini varsaymaktadırlar (Baden & Stroup, 1981: 157-213).Bu varsayım, kamu görevlilerinin, bireysel kazanca aldırmaksızın, kamu yararı doğrultusunda hareket etmelerinin mümkün olmadığına yönelik bir çıkarımı da beraberinde getirmektedir. Her türlü üretim faaliyetinin durdurulması nasıl uç bir yaklaşım ise, insanoğunun salt değerilse bile, daha çok bireysel çıkarları doğrultusunda davrandıklarından yola çıkararak, tüm kamu politikalarını yok saymak da bir o kadar uç yaklaşımdır. Şüphesiz ki, özgecilik ya da başkalarının çıkarları doğrultusunda hareket etmek, insan yaradılışında “değeriklik yapılmasını gerektirir”. Araştırmalar göstermektedir ki insanların en güçlü inançları da dâhil birçok düşüncesi somut deliller bağlamında değerştirilebilmektedir. Bu nedenledir ki, yapılması gereken, sorunun kaynağını tespit ederek, sorundan ve özümnden etkilenecek tüm paydaşların doğru bilgiye zamanında ulaşmalarını sağlamak ve onların karar süreçlerine doğrudan dâhil olmalarını sağlamaktır (Oatley, 2009:118-120).

IV.1 evresel Risklerin Tespiti ve Değerlendirilmesi

Giddens'a göre küreselleşme süreciyle birlikte kapitalizmin doğasında olan rekabet olgusu da küreselleşmiştir (Giddens, 2000: 76). Küresel rekabet ulusal sınırları aşan şirketler aracılığıyla üretimi küreselleştirmiştir. Ulus ötesi şirketlerce yapılan üretimin değerlendirilmesi için tüketim körüklenmekte ve küresel bir tüketim çılgınlığı yaşanmaktadır. Küresel rekabetin uluslararası nitelik taşıyan örgütlerin yönlendirilmesiyle etkisini arttırdığını da söylemek mümkündür. Öyle ki, bu örgütlerden özellikle Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'nün faaliyetleri dikkat çekicidir. Söz konusu bu edilen örgütler ile uluslararası kimi diğer dinamiklerin de etkisiyle küreselleşme sürecinin yansımaları çok hızlı bir şekilde hissedilmekte ve kapitalist sistemin en temel aracı olan sermaye ülke sınırlarını aşarak sınır ötesi bir niteliğe bürünmektedir. Küreselleşmenin ekonomik etkilerinin yanı sıra siyasal, sosyal ve çevresel etkileri de bulunmaktadır. Bu etkilerin birbirinden çok farklı devletlere ve bu devletlerin vatandaşlarına yansımaları farklılık göstermekle birlikte asıl olan bir gerçeklik varsa o da, etki düzeyinin son derece boyutlu olduğudur. Özellikle son çeyrek asırdır yaşanan bu değişim süreci köklü yapıları, alışkanlıkları değiştirmiş bazı yönlerden toplumları birbirlerine daha çok yaklaştırırken bazı yönlerden ise toplumlararası uçurumun artmasına sebep olmuştur. Özellikle gelir adaletsizliğinin artması, kuzey ile güney, doğu ile batı arasındaki ekonomik uçurumun büyümesi, eşitsizlikler, işsizlik ve çevresel sorunlar küreselleşmenin sınır ötesi olumsuz etkileri olarak tanımlanabilir. Giddens ayrıca, küresel ekonominin tam anlamıyla karşısında durmaktansa, çok boyutlu bir yarar-maliyet analizinin geliştirilmesinde fayda olduğunu da vurgulamaktadır. Çevre sorunlarının sınır tanımazlık özelliğinin gün be gün güçlendiğini iddia eden Anthony Giddens güç odaklarının çıkarlarına dayandırılarak gerçekleştirilen üretim

yöntemlerinin kar zarar analizi yapılmaksızın sürdürülmesi durumunda yakın bir gelecekte tüm insanlığın çevresel tehditler ile baş edemeyeceğine vurgu yapmaktadır (Giddens,1995:566, Giddens, 2000:203). Giddens'a göre; eğer bir çevresel değişim sadece insanlara kazandırdığı değer ölçüsünde tartışılıyor ise ekosistem fonksiyonlarında ilerleme sağlanması imkânsızdır. Diğer bir ifadeyle, temiz hava, su, açık alanlar, tehlike altındaki türlerin değeri sadece insanların onları kullanmaları sonucunda edindikleri kazanımlarla sınırlı olmamalı aynı zamanda da kullanılmamalarının yaratacağı katma değerini de içermelidir. Bu nedenle yarar-maliyet analizinin bir nevi tercih yaklaşımı olduğunu ve bu yaklaşımda kullanım dışı değerleri niceliklendirmek için kullanıldığını söylemek mümkündür.

Araştırmacı Slovic (Annual Review of Psychology, 1997,Vol:28) bir makalesinde bireylerin riski hangi ölçüye kadar kabullenebileceklerini etkileyen farklı faktörler olduğunu vurgulayarak doğru bir risk analizinin nasıl yapılacağına ilişkin çarpıcı bilgiler vermektedir. Slovic'e göre; risk değerlendirmeleri geçmiş olayların hatırlanabilir olduğundan ve gelecek olayların hayal edilebilirliğinden etkilenir. Basında yer alan kazalar, cinayetler, kanser ve doğal afetler gibi dramatik ve dalgalandırıcı ölüm nedenlerinin oluşturduğu riskleri olduğundan büyük gösterme eğilimi vardır. Astım, amfizem ve diyabet gibi daha az tesirli nedenlerin oluşturduğu riskler ise olduğundan küçük görülür. Haber medyasının bu eğilimi riskin kişisel kabulünü güçleştirmektedir. Risk değerlendirmesi sırasında yapılan muhafazakâr varsayımlar ve kötü durum senaryoları, insanların aşırı derecede olumsuz tepkiler vermesine neden olur. Bunun nedeni insanların bu tür aşırı sonuçların olasılık dışı

olarak değerlendirmeye olan temayülleridir. Diğer psikolojik araştırma sonuçlarına göre çoğu insan belirsizlikler yerine kesin bulguları yeğlemektedir.

1995 yılında Çevre Koruma Ajansı (EPA) risk analizi ile risk iletişimini birbirinden ayırarak farklı tanımlar getirmiştir. EPA' ya göre; Risk İletişimi, kamu ile bilgi ve görüş alışveriş sürecini vurgularken, risk analizi riskin değerlendirilmesini ve risk yönetimini kapsamaktadır. Bir çevresel sorun nedeniyle geręekleřebilecek tüm potansiyel zararlar ve kayıplar amaç odaklı bir faaliyet olan risk analizinde ele alınmalıdır. Ayrıca, risk analizinde insan sağlığı ile coğrafi, ırksal, ekonomik çevreler arasındaki ilişkilerde değerlendirilmelidir. Risk Analizi sürecinde problem belirlenir ve tüm ayrıntıları ile tanımlanır. Etkin bir risk analizi, tüm katılımcıların öğrenmesine imkân veren bir dizi görev ve geri besleme içerdiğinden tekrarı mümkün olan bir süreç olduğunu söylemek mümkündür. Risk analizinin analitik sürecinde, doğal bilim, sosyal bilim, mühendislik, karar bilimi, mantık, matematik ve hukuk gibi farklı bilimlere ait teoriler ve yöntemler sonuca varmak için sistematik olarak uygulanmaktadır (Schweizer, 1990:76-93).

IV.2. Maliyet- Yarar Analizi vs Ekonomik Verimlilik

“Maliyet-Yarar Analizi”, “Ekonomik Verimlilik Analizi” (cost-effectiveness) adı verilen yöntemden farklıdır. Ekonomik Verimlilik Analizi bizi en ucuz yöntemi

seçmeye yöneltir. Örneğin, içme suyunun kirliliğini azaltmak istiyorsak, merkezi su arıtma tesisi yapmak yerine daha az bir bütçe kullanarak evlerdeki musluklara filtre takmak seçilebilir. Oysaki doğru olan, yapılacak masrafın sonunda ulaşılabilecek hedefe değer olup olmadığının belirlenmesidir. Nasıl ki, bir çocuğa bir hastalık tanısı konulduğunda, tedavi yöntemi belirlenirken en ucuz tedaviyi değil de en etkin tedaviyi seçiyorsak, temiz hava, su ya da soyu tehlikeyle karşı karşıya olan türler gibi birçok çevre malının da belli bir piyasası olmamalıdır. Diğer bir ifadeyle çocuk sağlığı örneğinin de gösterdiği gibi, kimi değerleri, bu değerlerin ekonomik maliyetlerine indirgeme girişimlerine karşı koyulmalıdır (Graves, 2007:142-178).

Maliyet-Yarar Analizi yatırımın “yararlarını” yatırım için yapılacak maliyetle karşılaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Örneğin herhangi bir nehir üzerine yapılması öngörülen bir hidroelektrik santrale düşünmeksizin itiraz etmek hızlı bir şekilde azalan balık nüfusunun geri kazanılması anlamında çok doğru bir yöneliş olabilir. Ancak, hidroelektrik enerji üretimi ile içme suyu, tarımsal sulama, taşıma gibi birçok alana çevresel kirlilik riski olmaksızın su sağlanabilir. Ya da kükürt dioksit emisyonlarının azaltılması için, yüksek sülfür kömüründen daha pahalı olan düşük sülfürlü doğal gazın geçilmesi, bu değişimin sağlanabilmesi için ciddi bir ilave yatırım yapılması ve hatta operasyonları yürütebilecek daha üstün vasıflı iş gücü istihdam edilmesi ya da yüksek sülfür kömürünün yaratacağı çevresel sorunları en alt düzeye indirecek ileri teknoloji gaz temizleyicilerinin kullanılması gerekecektir. Tüm bu önlemlerin ciddi ilave maliyetler yaratacağı bir gerçektir. Şüphesiz ki çoğu zaman bu tür yatırımlar sadece firmanın karlılık oranının düşürmesi ile karşılanamayabilir aynı zamanda da firma çalışanlarına daha düşük maaş, hissedarlara düşük hisse fiyatları,

tüketicilere daha yüksek fiyatlar şeklinde de yansıyabilir. İşte bu gibi kritik süreçlerde çevresel yararın maliyeti sorgulamaktansa, yüksek sülfür kömürünün kullanılmasının yaratacağı risklerin kısa orta ve uzun dönemlerde yaratacağı maliyetler hesaplanmalıdır (ibid,s.376). Bu çerçevede yapılabilecek en iyi değerlendirmenin araştırmacı Kenneth Arrow tarafından kaleme alındığını görüyoruz. Arrow'a göre; kamu politikaları hazırlanırken Maliyet-Yarar Analizi dahi yeterli görülmemeli ancak bu yöntem genişletilmiş bir şekilde kullanılarak benzeşmeyen bilgilerin istikrarlı bir şekilde izlenmesi sağlanmalıdır (Tickner, 2003:118-120; The American Association for the Advancement of Science, 1996, Vol.272).

Maliyet-Yarar Analizi “yararları” maliyetle karşılaştırmamızı gerekli kılmaktadır. Bu tür bir çalışmayı gerçekleştirirken ortaya çıkan sorunlardan biri, nitel malların nicelleştirilmesiyle ilgilidir. Ancak, nitel değerlerin ekonomik yaklaşımlar içinde yeri olmadığından kolayca nicelleştirilemezler. İkinci sorun da nitel malların ölçülebilir nesnelere haline getirilmesi sırasında karşılaşılabilecek sorunlardır. Kamusal karar vermede güçlü ve aydınlatıcı bir araç olan Maliyet-Yarar Analizi'nde değerlendirilecek parametrelerin doğru belirlenmesi gerekmektedir. Birincisi; fayda ve maliyetlere ilişkin tüm değerlendirmeler etik olarak kayda değer olmalıdır. Faydalar, sadece bireylerin karşılığını ödeme isteklilikleri ile ölçülmemelidir. Maliyet-yarar analizi çerçevesinde kullanım dışı değerler sayısallaştırılmalıdır. Örneğin, paydaşların konuya ilgilerini çekmek amacıyla, meydana gelme olasılığı düşük olan Grönland'ın veya diğer Antarktik buzullarının yok olması yerine, önlem alınmadığı takdirde çocukların bilişsel ve psikolojik gelişimlerinde gerilik veya yetişkinlerde görülen yüksek tansiyon vaka'larında artış olacağına vurgulanması

daha doğru olacaktır. Zira çevre sorunlarının etkileri bireyin günlük yaşamına değinceye kadar kabullenilmesi zor sıra dışı görünümlü olgulardır. Dolayısıyla içselleştirilmeyen sorunların telafisi için ödenebilecek bedel de düşük olacaktır (Stavins, R., 2005:247).

IV.3 Maliyet-Yarar Analizi'nde Pazar Tabanlı Yaklaşımlar

Maliyet-Yarar Analizi'nin kullanımına yönelik diğer bir kritik nokta pazar tabanlı yaklaşımların etkisinin görmezden gelinmesidir. Mark Sagoff (Sagoff, 2004: 276), *The Economy of the Earth (Yeryüzünün Ekonomisi)* kitabını oluşturan bir dizi makalede, ekonomik çözümlemenin, çevre politikalarını belirleyenlerin ellerindeki başlıca araç olarak kullanılmasına karşı güçlü savlar öne sürmektedir. Ekonomi yalnızca istekler ve tercihlerle uğraşır. Çünkü tercihler ekonomik bir piyasada nelerin satın alınacağını anlatır. Piyasa isteklerimizin yoğunluğunu ödemeye istekliliğimizle (fiyatla) ölçülebilir. Bireylerin isteklerini ölçer, birbiriyle karşılaştırır (yarar-maliyet analizi ile) ve istekleri en üst düzeyde karşılayabilecek en etkili araçları belirler. Ama piyasalar, inançlarımızı ve değerlerimizi ölçemez ve değerlendiremez. Oysaki çoğu çevre sorunu inançlarımız ve değerlerimizle ilgilidir. Bu nedenle, çevre politikaları oluşturulurken, salt ekonomik değerlendirmeler, yeterli olmamaktadır. Zira ekonomi inançlarımıza isteklerimiz gibi bakar ve dolayısıyla da ciddi sapmalara yol açar.

Sagoff konuya ilişkin olarak yaptığı ilk çalışmalarından birinde yarar-maliyet analizini eleştirerek, ekonomik yöntemler, kamusal politikaların dayandırılacağı verileri sağlayamaz. Ekonomi inançlarımızın yoğunluğunu ölçülebilir, ama

inançlarımızın erdemlerini değerlendiremez. Oysa böyle bir değerlendirme siyasal karar süreçleri için gereklidir demiştir (ibid,s:313). İstekler ile inançlar arasındaki ayrımın tespit edilmesi analiz sırasında bir kategori hatası yapılmaması açısından önemlidir. Bireyler bir istek ya da kişisel bir tercih belirttikleri zaman, tümüyle kişisel ve öznel bir durumu yansıtmış olurlar. Bir kişinin diğerinin isteklerine karşı çıkmak, onları reddetme ya da destekleme hakkı yoktur. İstekler doğru ya da yanlış olamaz. Ödemeye istekli olup olmama, isteklerimizin yoğunluğunu ölçmeye yarar ama ödemek istemek ya da istememek, bir isteğin geçerliliğini veya meşruiyetini göstermez. Öte yandan, inançlar ussal değerlendirme konusudur. Bunlar desteklenmeleri için gerekçeler aranması nedeniyle neseldir. İnançlar yanlış ya da doğru olabilir. Bir inancın geçerliliğine, bir kişinin onun karşılığında neyi ödemeye hazır olduğuna bakarak karar vermek ciddi bir hata yaratabilir. İnançlara fiyat biçmek, inancın niteliğinin ciddi olarak yanlış anlaşıldığını gösterir. Sagoff, bir ormanı estetik ve simgesel anlamı için korumamız gerektiğini öne sürenlerin yalnızca bir kişisel istek öne sürmediklerini aynı zamanda da kamusal bir mal hakkında bir inanç beyan ediyor olduklarını belirterek tüm inanç ve isteklerin yarar-maliyet analizi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İnançları ve değerleri, isteklere ve tercihlere indirgeme yönündeki eğilimin, insan doğası üzerinde de ters etkiler yaptığını da belirten Sagoff, bu tutumun, halk ile devleti karşı karşıya getirebileceğini de belirtmektedir. En azından halk, ekonomist ya da politikacı gözünde belli bir istekler topluluğuna indirgenmiş olur. Ekonomik çözümleme insanların salt edilgin (pasif) “istek sahipleri” değil de etkin (aktif) düşünen bireyler oldukları gerçeğini yadsımaktadır. En önemlisi de istekler ile inançlar arasındaki ayrılığı görmezden gelerek, piyasa değeri olmayan her şeyi tümüyle yok sayar. Dolayısıyla, maliyet-yarar

analizi, çevresel kararların alınması ya da çevre politikalarının oluşturulması sırasında kullanılıyor ise üç önemli faktörün göz ardı edilmemesi gerekmektedir (ibid, s.201-203)

IV.4 Dışsallıklar

Maliyet-Yarar Analizi yapılırken dışsal faktörlerin gözden kaçırılmaması gerekir. İşletmelerin üretimleri sırasında veya sonrasında yarattıkları olumluluk veya olumsuzluk, etki yapan üzerinden değil etkilenen üzerinden kurgulandığından bu etkinin sonucuna dışsallık denilir. Dışsallıklar, dış etkiler veya dış ekonomi, ilk olarak Alfred Marshall ortaya atılan bir kavramın çeşitli adlarıdır (Viktor,2001: 26). Dışsal maliyetler, sosyal maliyetlerden özel maliyetlerin çıkarılmasına eşittir. Sosyal maliyetler, herhangi bir üretim faaliyeti sırasında kullanılmış olan bütün kaynakların toplam maliyetidir. Özel maliyetler, belli bir üreticinin karşı karşıya olduğu maliyetlerdir. Dışsallıklar firmalar ile kişiler arasında bedeli ödenmemiş karşılıklı bağıntılar olarak da tanımlanmaktadır. En genel anlamda ekonomik bir faaliyet alanına yönelik olarak alınan bir kararın çevre üzerinde yarattığı etkiye dışsallık denir. Kararı alan ve uygulayan farklı bir kişi, grup veya birim iken, karardan dolayı etkilenen farklı kişi, grup veya birimlerdir (ibid, s.30). Dışsallık olgusu olumlu ve olumsuz olarak iki şekilde kendini göstermektedir. Gerçekleştirilen ekonomik etkinliğin çevrede varlığını sürdüren diğer ekonomik unsurlar için olumlu sonuçlar doğurması olumlu dışsallık olarak adlandırılırken olumsuz sonuçlar doğuran ekonomik etkinlik ise olumsuz bir dışsallığa yol açmaktadır. Dışsallıklar farklı kaynaklardan doğabilmektedir. Bu kaynaklardan biri üreticilerin üreticiler için

dışsallık oluşturmaktadır. İkinci kaynak üreticilerin tüketiciler için dışsallık oluşturmaları olarak belirtilebilir. Üçüncü olarak ise tüketicilerin üreticiler için dışsallık oluşturmuştur. Üreticilerin diğer üreticiler için dışsallık oluşturmalarına örnek olarak çimento üretimi yapan Y firmasına ait fabrikanın tarım üretimi yapan çiftçilere zarar vermesi gösterilebilir. Üreticilerin tüketiciler için dışsallık oluşturmalarına ise fabrikanın zararlı atıklarının gittiği dereden yakalanarak satılmış balıkları yiyen insanların zehirlenmesi gösterilebilir. Tüketicilerin tüketiciler için dışsallık oluşturmalarına ise kamuya ait bir ankesörlü telefona herhangi biri tarafından zarar verilmesi ile diğer bir vatandaşın o telefonda yararlanamaması örnek olarak verilebilir. Bu durumda ankesörlü telefonu bozan ilk tüketici telefonu kullanmak zorunda olduğu halde kullanamayacak olan ikinci tüketici için olumsuz bir dışsallık oluşturmuştur (Keleş-Hamamcı,2002:159).

Ekonomi nesnel bir yöntem olduğundan çevre üzerindeki dışsal etkilerin tespitinde kullanılması gereken bir araçtır. Ancak, değer yargılarından bağımsız bir bilim dalı olduğu varsayılan ekonomi bilimi, yarar, mutluluk, maliyet ve öz çıkar gibi kavramları değerlendirebilmek amacıyla kullanılırken temelini felsefeden ve etikten alan varsayımlara sıkça başvurulmalıdır.

IV.4.1 Kamunun Menfaati

Piyasa çözümlemesi, istekler ve inançlar arasındaki ayrılığı görmezden gelerek demokratik siyasal süreçlerimizi de tehdit etmektedir. Piyasa çözümlemesi, bireyi her zaman tüketici olarak görmekte ve bireyin yurttaş olma özelliğini göz ardı etmektedir. Tüketici olarak kişisel isteklerimizi doyuma ulaştırmak isteyebiliriz;

yurttaş olarak ise yaşamımıza anlam veren erek ve özlemlerimiz bulunabilir. Bu değerler kişi olarak doğamızı tanımlar ve kültürümüzü belirler. Liberal demokratik toplumlarda yaşayan bireyler hem amaçlarına ulaşabilmeyi kişisel özgürlük sorunu olarak görürler hem de kamusal mallar ve ortak erekler üzerinde de anlaşmaya özen gösterirler. Bu nedenle, siyasal sistemimizin hem bireylerin hem de kamunun yararları üzerinde oluşturulması önemlidir. Kapitalist sistem tırmadıkça, kamusal alanlar ve demokratik siyasal kurumlar gitgide önemini yitirir. Oysaki kamusal değerler tanımak zorunda olduğumuz, bizi biz yapan özelliklerdir. Bu değerler ile fiyatlandırılabilir tercihlerin karşılaştırılmaması gereklidir. Demokratik siyasal süreçler, kamusal değerler hakkındaki düşüncelerimizi ifade edebilmemize olanak vermelidir. Bugün ki parlamenter sistemlerde, politikacılar vatandaşları ile tartıştıkları, birbirlerinden bir şeyler öğrendikleri ve bir uzlaşmaya varabildikleri daha katılımcı bir demokrasiyi uygulamaktansa genel temayüle uygun biçimde davranmaktan ibaret olan bir nevi demokrasi simülasyonu yapmayı tercih etmektedir. Bu model, seçilmişleri edilgin izleyiciler olmak yerine, devletin dokunulmaz ve ulaşılmaz temsilcileri olmaya özendirilen bir sistemdir.

Sağlıklı, güzel, imara açılmamış ve esin veren bir çevrenin orada yaşayan halk için özel bir değeri olabileceği birçok doğal kaynak ekonomisti tarafından kabul edilmemektedir. Ortak kullanımın birçok sorunu beraberinde getireceğini savunan görüşlere karşı çevre ekonomisti Ostrom (Ostrom,1990:5-15) bazı prensiplerin benimsenmesi durumunda bireylerin ortak kamu alanlarından birbirlerine zarar vermeksizin yararlanabileceklerini öne sürmüştür. Ostrom'a göre kullanım alanlarının tanımlanması; kullanıcılar, tedarik kuralları ve yerel koşullar arasında uyumun sağlanması, kullanıcıların karar verme süreçlerine katılımının arttırılması; etkin

izleme sistemlerinin geliştirilmesi; kullanıcılara yönelik kademeli yaptırımların tespiti; çatışma-çözüm mekanizmalarının oluşturulması; kullanıcı haklarının oluşturulması; ortak mülkiyet rejimlerinin geliştirilmesi ile ortak kullanımdan doğabilecek sorunların önlenmesi mümkün olabilecektir.

IV.4.2 Kamusal Mülkiyet Trajedisi

Halkı salt tüketici olarak görmek eğiliminde olan Liberal iktisatçılar, kamu gönenci ya da kamu malı kavramını reddederek yeni bir yaklaşımı öne sürmüşlerdir. Zira birey temelli bir mülkiyet anlayışını benimsemiş olan Liberal Sistem, mülkiyet konusunu birey ve bireyin özgürlükleri çerçevesinde değerlendirir. Bu yaklaşıma göre mülkiyet hakkı en temel haklardan biri olarak dokunulmaz niteliktedir. Dolayısıyla Liberal Sistem'in, bireyin kendi mülkiyetinde olan her şey gibi çevreye de daha dikkatli davranacağı varsayımını ileri sürer. Çünkü özel mülkiyete bırakılacak olan herhangi bir çevresel kaynağın bir sahibi olacağı için zararlı etmenlerden en az şekilde etkilenecektir. Bu bakış açısına göre kişilerin mülkiyetinde olmayan çevresel kaynaklar sahipsiz sayılırlar. Dolayısıyla sahipsiz olanın korunması imkânsızdır. Burada ki temel varsayım, çoğu insanın daha çok bireysel çıkarları doğrultusunda davrandıklarıdır. Özgecilik ya da başkalarının çıkarları doğrultusunda hareket etmek, insan yaradılışında değişiklik yapılmasını gerektirir. Garret Hardin'e göre (Psychology Today, 1974:35-140) çevre sorunlarının temel nedeni çevresel kaynakların çoğunlukla ortak mülkiyete konu olması, başka bir deyişle sahipsiz olmasıdır. Hardin'in ortak mülkiyet trajedisi olarak bilinen tezi ile bireysel çıkarlarına odaklanarak bağımsız hareket eden kişilerin paylaşılan sınırlı bir kaynağı imha ettiklerine atıfta bulunmaktadır. Hardin bu tür problemlerin insan nüfusunun hızla

büyümesine rağmen doğal kaynak rezervlerinin sınırlı olmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Serbest piyasa çevreciliğinin diğer önemli temsilcilerinden olan Lynch ve Alcorn'a göre ise, çevre değerleri için kullanım hakkı ve benzeri ayrıcalıklar getirilerek ortak kullanım düşüncesi terk edilmelidir. Her ne kadar, sosyalist sistemde mülkiyet hakkının sınıfsal sömürüye dönüşmesinin kaçınılmaz olduğunu iddia edilerek, bireysel mülkiyet yerine kolektif mülkiyet öne çıkartılıyor olsa da, liberal görüş takipçileri hiç kimseye ait olmayan aynı zamanda herkese ait olduğunu savunarak kamu malı/devlete ait mal niteliğindeki yerlerin çevresel tahripten kurtarılamadığını göstermektedir (Lynch ve Alcorn, 1994: 373-392).

V. “Yeşil Ekonomi”ye Geçiş

UNEP (2010) yeşil ekonomiyi “**insanların iyiliği ve toplumsal eşitliğin gelişmiş olduğu, aynı zamanda da çevresel risklerin ve ekolojik kırılganlığın kayda değer biçimde azaltıldığı**” bir ekonomik model olarak tanımlamaktadır (Green Economy Developing Countries Success Stories). En basit ifadesiyle yeşil ekonomi, düşük karbon salınımıdır, enerji ve kaynakların verimli bir şekilde kullanımını, bio-çeşitliliğin korunması ve gelir ve

istihdamın artmasıdır. Yeşil ekonomi kavramı, sürdürülebilir kalkınmanın yerine değil yanı sıra kullanılan bir kavramdır. Fosil yakıtlara dayalı “kahverengi ekonomi” modelinin kullanımı ile geçen uzun yıllar, toplumsal marjinalleştirme, çevresel bozulma ve kaynak tüketimi gibi sorunları ile gerekli mücadeleyi yapamamıştır. 2009 yılında BM Genel Kurulu, 2012’de Rio de Janeiro’da 1992 tarihli Birinci Rio Zirvesi’nin 20. yılı vesilesiyle bir zirve (Rio+20) yapılmasını kararlaştırdı. 2012 yılı Haziran Ayı’nda gerçekleştirilen bu Zirve’nin ana gündem maddesinin “Sürdürülebilir Kalkınma ve Yoksulluk ile mücadele bağlamında Yeşil Ekonomi” olduğunu söylemek mümkündür (Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication, 2011).

Kalkınma açısından ekonominin yeşilleşmesi, hiçbir zaman büyümeyi sekteye uğratmayacaktır. Aksine, ekonomilerin yeşilleşmesi büyüme için yeni bir motor gücü olarak, yeni işlerin ortaya çıkartılması ve kalıcı yoksulluk ile mücadele edilmesi anlamında önemli bir stratejidir. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun 1987 yılında yayımladığı Rapor²; küresel ekonominin yeşilleşmesi için kilit öneme sahip bazı sektörlerle hem kamu ve hem de özel sektör yatırımlarını yönlendirmektedir. Raporda verilen örnekler aracılığıyla, yeşil iş fırsatlarının yarattığı ek istihdamın nasıl yeşilleşme esnasındaki iş kayıplarını önlemekte kullanılabileceğini betimlemektedir. Rapor ikincil olarak, yeşil bir ekonominin tarım, ormancılık, su, su ürünleri ve enerji gibi önemli sektörlerde ki kalıcı yoksulluğu nasıl azaltabileceğini göstermektedir. Rapor son olarak, çevresel bakımdan zararlı teşviklerin azaltılması, dışsallıklar ya da yanlış bilgilendirmeler nedeniyle ortaya çıkan piyasa başarısızlıkları ile mücadele

---

² <http://habitat.igc.org/open-gates/wced-ocf.htm>

edilmesi, piyasa temelli girişimler yaratılması, düzenleyici politikalar oluşturulması ve yeşil kamu tedariki döneminin başlatılması gibi konuların önemine değinilmektedir (Rogers ve Diğerleri, 2008:113-168).

Yeşil ekonomik potansiyeli olan ya da ürünleri kamu malı özelliği taşıyan tarım, ormancılık, su ürünleri gibi sektörler yoksullukla mücadele anlamında önemlidir, çünkü bu sektörlerin ürünleri kamu malı niteliğindedir. Bu sektörlerle yapılacak finansman destekleri ile yeşilleşmeye yatırım yapmak, yalnız yeni iş fırsatları bakımından değil aynı zamanda da kaynakların doğru kullanımı anlamında da yoksullukla mücadele anlamında önemli olacaktır. Yoksulların doğal afet ve felaketler karşısında sigorta kapsamına alınmaları değişen ve tahmin edilemeyen iklim değişmelerinden kaynaklanan dışsal şokları da azaltacaktır. Yeşil ekonomik potansiyeli olan ya da ürünleri kamu malı özelliği taşıyan tarım, ormancılık, su ürünleri gibi sektörler yoksullukla mücadele anlamında önemlidir, çünkü bu sektörlerin ürünleri kamu malı niteliğindedir. Bu sektörlerle yapılacak finansman destekleri ile yeşilleşmeye yatırım yapmak, yalnız yeni iş fırsatları bakımından değil aynı zamanda da kaynakların doğru kullanımı anlamında da yoksullukla mücadele anlamında önemli olacaktır. Yoksulların doğal afet ve felaketler karşısında sigorta kapsamına alınmaları değişen ve tahmin edilemeyen iklim değişmelerinden kaynaklanan dışsal şokları da azaltacaktır . 2010 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nda (UNCTAD)³, en az gelişmiş ülkelerin çevresel bozulmalardan diğer gelişmiş ülkelerin çoğuna kıyasla çok

---

³ <http://unctad.org/en/Pages/Home.aspx>

daha olumsuz şekilde etkilendiğinden, bu ülkelerin yeşil ekonomiye geçişten edinecekleri kazanımlar daha büyük olduğu belirtilmektedir (The Least Developed Countries Report, 2010; BPWI Documents of USCSD 2012 Side Event: Event: Driving Inclusive Sustainable Growth).

Bugün 7 milyar olan dünya nüfusu 2050 yılında 9 milyara çıkacak ve daha önceki nüfus yansıtımlarının aksine, nüfus artışı 2050'den sonra da devam edecektir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı (UN DESA) tarafından 2011 yılı itibariyle hazırlanan “Dünya'nın Ekonomik Durumu ve Olasılıklar⁴” başlıklı raporunda (UN DESA, World Population Prospects: The 2010 Revision) ve aynı yıl, Uluslararası Besin Politikaları ve Araştırmaları Enstitüsü (IFPRI) için Tokgöz ve Rosegrant'ın ⁵hazırladığı Rapor'da (Report of International Food Policy Research Institute, 2011) ve yine 2011 yılında, Dünya Ekonomik Kalkınma Araştırmaları Enstitüsü (UNU WIDER) için Herrman⁶ tarafından hazırlanan Rapor'da (Report for UNU-WIDER Project Workshop, 2008) belirtildiği üzere, nüfus artışı, yoksulluğu azaltma çabalarını güçleştirmekte, artan nüfusun beslenme sıkıntısını derinleştirmekte ve yeterli istihdam fırsatlarının yaratılmasını geciktirmektedir. Yeşil ekonomiye geçiş, nüfus artışının, kıt doğal kaynakların tükenişine yaptığı katkıyı aşmaya yardımcı olabilir. Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın (UNEP) 2010 Raporu⁷; yeşil ekonomiyi “**insanların iyiliği ve toplumsal eşitliğin gelişmiş olduğu, aynı zamanda da çevresel risklerin ve ekolojik kırıklıkların kayda değer biçimde azaltıldığı**” bir

---

⁴ http://www.un.org/desa/dsd/agenda21/res_agenda21_00.shtml

⁵

<http://ebrary.ifpri.org/cdm/search/collection/p15738coll5/searchterm/%20Tokgoz,%20Simla/mode/exact>

⁶ <http://ideas.repec.org/d/widerfi.html>

⁷ <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&article>

ekonomik model olarak tanımlamaktadır (Green Economy Developing Countries Success Stories). En basit ifadesiyle yeşil ekonomi, düşük karbon salınımıdır, enerji ve kaynakların verimli bir şekilde kullanımınıdır, bio-çeşitliliğin korunması ve gelir ve istihdamın artmasıdır. Yeşil Ekonomi kavramı, sürdürülebilir kalkınmanın yerine değil yanı sıra kullanılan bir kavramdır.

VI. SONUÇ

Tek bir günü dahi teknolojinin getirilerinden faydalanmadan geçiremediğimiz gerçeğini reddetmemiz mümkün olamayacağından, ekonomi ve çevre politikalarının bir arada değerlendirilmesi geleceğimize konan ambargoyu kaldırmamız için tek yol yoldur. Bu nedenle, çevre politikaları bütüncül bir yaklaşım benimsenerek -analitik ve sistemik yöntemlerin bir arada kullanılması, halkın değer yargılarından ve deneyimlerinden faydalanılması, bugünün olduğu kadar gelecek kuşakların da ihtiyaçlarının düşünülmesi ve doğal kaynakların farklı gelir düzeyine mensup gruplar ya da ülkeler arasında adil olarak bölüştürülmesi- oluşturulmalıdır.

Sağlıklı ve sürdürülebilir çevre politikaları yeşil ekonominin araçları kullanılarak geliştirilebilir. Bu nedenle dışsallıkların doğru tespit edilmesi yatırım

planlamalarının ekonomik karlılığının yanı sıra çevresel sürdürülebilirliğinin garantisi olabilir. Modern bilimin ortaya çıkması ve sanayi devriminin gerçekleştirilmesi ile insanoğlunun yaşamında önemli bir dönüm noktasına ulaşıldığı gerçeğinin kabullenilmesi, teknolojinin yoğun ve yanlış kullanımı sonucunda da insanoğlunun çok ciddi risklerle yüz yüze kaldığı gerçeğini görünmez kılmamalıdır. Zira yüksek teknoloji ile sorunlara akıl almaz çözümler geliştiriliyor olsa da kimi zaman temel sorunsalın varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Örneğin, Kahverengi Ekonomi'nin belki de en önemli bulgusu iletişim teknolojileri ile insanoğlunun bilgi edinme ve hesap etme kapasitesinde akıl almaz bir artış sağlanmış ancak aynı teknolojik gelişim insanoğlunun bireysel güvenliğini ve bireyin özel yaşamının gizliliğini ortadan kaldırmıştır.

Şüphesiz ki, teknolojiyi kolayca reddetmemiz mümkün değildir, ancak unutmamak gerekir ki, teknolojinin nimetlerinden daha çok faydalanabilme isteği yüksek faizle borç alarak günü güzel yaşamak gibidir. Sonuç olarak, “Teknoloji” ve “Doğa” arasında olması gereken ince çizginin yerinin net olarak tanımlanabilmesi ve insanoğlunun içinde kaldığı ikilem ile baş edebilmesi için Bioetik Çevre Politikaları çerçevesinde geliştirilen ve piyasa ihtiyaçları doğrultusunda zenginleştirilmiş olan “Yeşil Ekonomi” nin önemli bir araç olduğu unutulmamalıdır.

VII. KAYNAKÇA

Anderson, Seligman, E., R., Johnson, A., S., (1935), **Encyclopedia of the Social Sciences**, The Macmillan Co. Michigan, USA.

Arrow, J., Kenneth, (1996), “Is there a role for Benefit Cost Analysis in Environmental, Health and Safety Regulation”, **The American Association for the Advancement of Science**, Vol.272, USA.

Arvanitis,V., Agni, (2001), **BIOPOLITICS: The Bio-Environment**, Biopolitics International Organisation, Greece.

Baden, John., Stroup, Richard.,(1981), **Environmental Policy; Conservation of Natural Resources; Bureaucracy; Self Interest; Adresses; Essays; Economic Aspects**, University of Michigan Press, USA.

Burke,G., Singh, B., Louis, T., (2005), **Handbook of Environmental Management and Technology**, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey.

Des Jardins, Joseph R., (2006), **Çevre Etiği Çevre Felsefesine Giriş**, İmge Kitabevi, Ankara.

Türkiye Çevre Vakfı, (2001), Ansiklopedik Çevre Sözlüğü, TÇV Yayınları, Ankara.

Giddens, Anthony., (1995), **Politics, Sociology and Social Theory: Encounters with Classical and Contemporary Social Thought**, Polity Press, Cambridge, UK.

Giddens, Anthony, (2000), **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi**, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Graves, Philip, E., (2007), **Environmental Economics A Critique of Benefit-Cost Analysis**, Rowman and Littlefield Publishers, Inc., Plymouth, USA.

Hardin, Garrett., (1974), “Lifeboat Ethics: The Case Against Helping the Poor”, **Psychology Today**, No:8, USA.

Keleş, Ruşen, Hamamcı, Can, (2002), **Çevre Bilim**, İmge Kitabevi, Ankara.

Lynch, O.J., Alcorn, J.B., (1994), “Tenurial Rights and Community-Based Conservation”, **Natural Connections: Perspectives in Community-based Conservation** (D. Western ve R.M. Wright), Island Press, Washington, D.C., USA.

Oatley, Thomas, (2009), **Debates in International Political Economy**, Pearson Education Inc., UK.

Ostrom, Elinor, (1990), **Governing the Commons: The Evaluation of Institutions for Collective Action**, Cambridge University Press, England.

Özyol, Arzu, (2012), “Women in Green Businesses”, **BPWI Documents of UNCS2012Side Event: Driving Inclusive Sustainable Growth**, Rio de Janeiro.

Sagoff, Mark., (2004), **Price, Principle, and the Environment**, Cambridge University Press, England.

Schweizer, M., (1990), "Risk-Minimality and Orthogonality of Martingales", **Stochastics and Stochastics Reports**, No: 30, USA.

Slovic, P., Fischhoff, B., Lichtenstein, S., (1977), “Behavioral Decision Theory”, *Annual Review of Psychology*, Vol. 28, USA.

Stavins, Robert N. (ed.), (2005), **Economics of the Environment Selected Readings**, W.W. Norton & Company, NY, London.

Tickner, Joel, A., (2003), **Precaution, Environmental Science, and Preventive Public Policy**, Island Press, Washington.

Tokgoz, S., Rosegrant, M., (2011), “Population Pressures, Land Use and Food Security in the Least Developed Countries: Results from the IMPACT Model”, **Report of International Food Policy Research Institute**, Washington, D.C.

UNEP, (2010), **Green Economy Developing Countries Success Stories**, Geneva.

UNEP, (2011), **Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication**, Geneva.

UNCTAD, (2010), **The Least Developed Countries Report 2010: Towards a New International Architecture for LDCs**, Geneva and New York.

U.N. DESA, (2011), **World Population Prospects: The 2010 Revision**, New York.

UNFPA, (2007), **State of World Population 2007; Unleashing the Potential of Urban Growth**, New York.

Victor, David G., (2001), **The Collapse of the Kyoto Protocol and the Struggle to Slow Global Warming**, Princeton University Press, Princeton and Oxford.

Rogers, Peter, P., Jalal, Kazi, F., Boyd, John, A., (2008), **An Introduction to Sustainable Development**, Earthscan, London.